

Plan van Aanpak Werkgroep Klimaatadaptatie

1. Inleiding

In de vergadering van 17 mei 2022 is door het Platform voor Duurzame Financiering de startnotitie voor de Werkgroep Klimaatadaptatie goedgekeurd. In die vergadering is gevraagd om een plan van aanpak op te stellen dat rekening houdt met de beleidsagenda van de overheid.

De werkgroep heeft eind juni voor de eerste keer vergaderd met de leden die initieel zijn benaderd. Later zijn er nog een aantal leden aangesloten. De groep is nu groter dan de meeste andere werkgroepen, maar gezien de breedte van het onderwerp biedt het ruimte om deelonderwerpen diepgaander te onderzoeken en om draagvlak te krijgen bij de financiële instellingen en de overheid.

De leden van de werkgroep en de subwerkgroepen werken bij de volgende instellingen:

- Banken: ABN AMRO, ING, NWB Bank en Rabobank;
- Pensioenfondsen: Pensioenfonds Rail & OV en Philips Pensioenfonds;
- Vastgoedbeleggers: Altera Vastgoed en Bouwinvest;
- Verzekeraars/koepel: Achmea, a.s.r., Athora, NN, Univé en Verbond van Verzekeraars;
- (Semi)overheid: Ministeries I&W, LNV en BZK, Staf Deltacommissaris, Nationale Hypotheek Garantie en Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVn);
- Consultant: Deloitte

De werkgroep wordt ondersteund door Samen Klimaatbestendig.

In dit plan van aanpak beschrijven we de probleemstelling, het doel en de ambitie, de inrichting op basis van subgroepen, de fasering, de wijze waarop we gebruik maken van externe kennis, de relatie met de kennis en beleidsdossiers van de overheid en de wijze waarop we de bevindingen gaan delen.

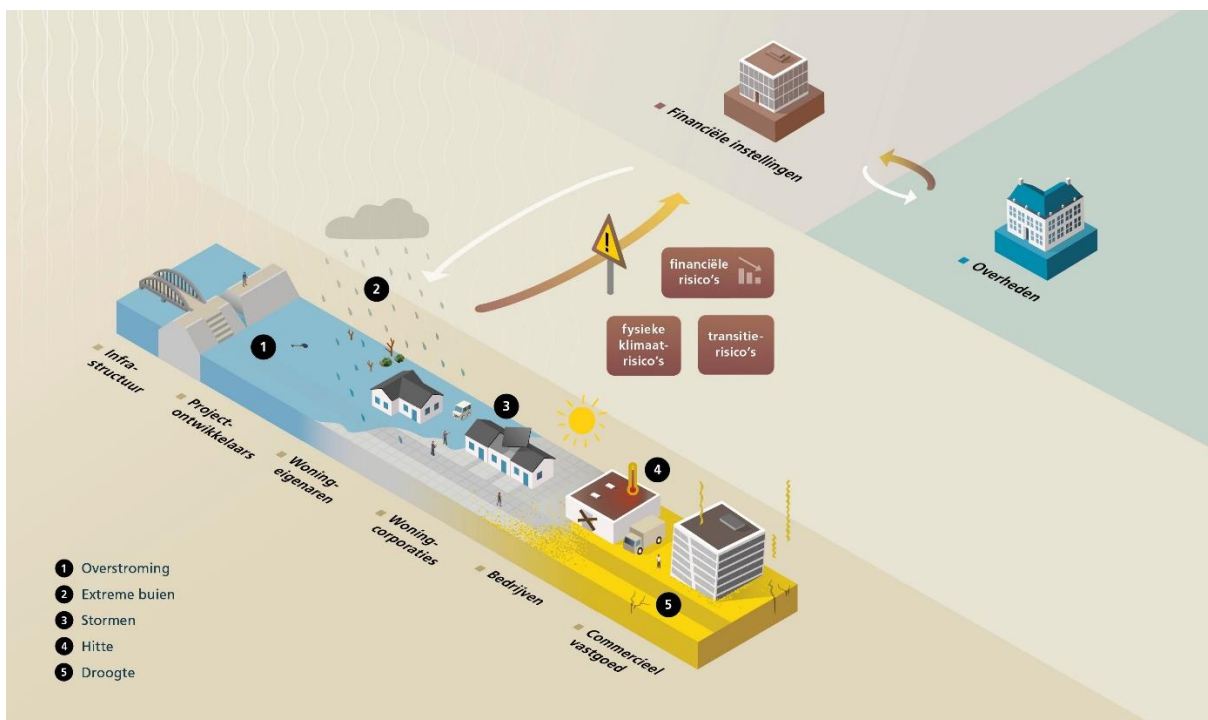
We zien de reis naar het eindproduct als een manier om ontwikkelingen op gang te brengen. We merken veel interesse bij verschillende onderdelen binnen de rijksoverheid. De financiële sector werd vaak vergeten bij klimaatadaptatievraagstukken. We worden als werkgroep nu al betrokken en uitgenodigd voor seminars om het perspectief en de rol van de financiële sector in het klimaat- en waterrobuust maken van Nederland toe te lichten, of om mee te denken rond beleidsdossiers. Dat is al een eerste winstpunt.

2. Probleemstelling

Klimaatverandering heeft tot gevolg dat de maatschappij zich moet aanpassen aan veranderingen in temperatuur, neerslag (met vaker weersextremen) en een hogere zeespiegel. Dit noemen we klimaatadaptatie. Zowel klimaatverandering als klimaatadaptatie hebben gevolgen voor de financiële sector, en de rol van de financiële sector heeft invloed op klimaatadaptatie. Klimaatadaptatie heeft invloed op het risico en rendement van financiële instellingen. Daarnaast is het belangrijk dat financiële instellingen ook bijdragen aan klimaatadaptatie om ons land leefbaar te houden en geschikt voor economische activiteiten.

De gevolgen van klimaatadaptatieve maatregelen zijn complex en niet voor elke groep hetzelfde. Klimaatadaptatie heeft als doel om de effecten van klimaatverandering te beperken. In sommige gevallen kan dat betekenen dat de maatregel voor een grote groep risicobeperkend werkt, maar voor

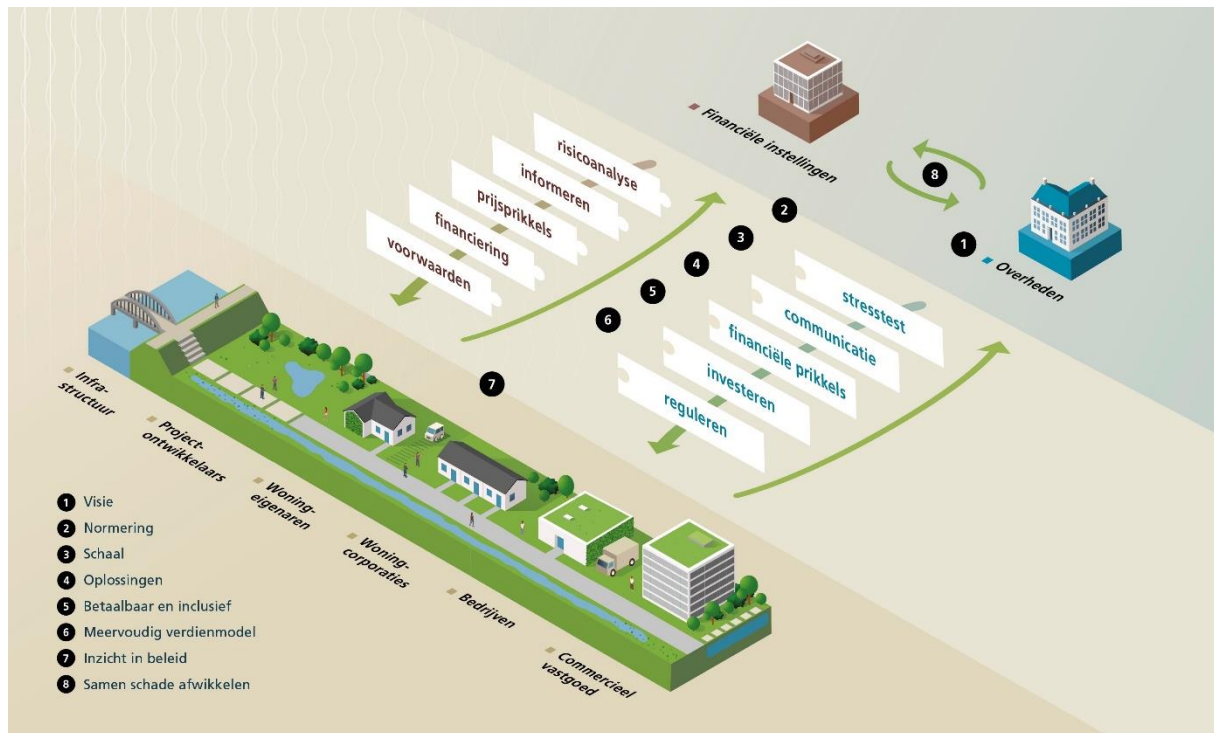
een kleine groep ongunstig is. Stel dat in een wijk sommige huizen zijn onderheid en andere huizen niet. Als door bodemdaling, die wordt versterkt door droogte, houten heipalen droog komen te staan, krijg je paalrot. Dat zou pleiten voor een hoge grondwaterstand, maar dat is niet gunstig voor huizen die niet zijn onderheid. Die huizen krijgen vaker te maken met concrete wateroverlast of vochtproblemen. Een ander voorbeeld: Als de Nieuwe Waterweg zou worden afgesloten vanwege de stijgende zeespiegel, dan is dat gunstig voor de waterveiligheid in Zuid-Holland, maar ongunstig voor het Rotterdamse havenbedrijf. Deze effecten hebben direct en indirect gevolgen voor de maatschappij en de financiële sector, omdat risico's vaak zijn verzekerd en in risicostatistieken doorwerken, maar ook als ze niet zijn verzekerd, er een risico is voor de waarde van het onderpand bij een hypotheek. Ook kunnen gevolgen voor de winst van ondernemingen invloed hebben op de waarde van leningen of beleggingen. Kredietaanbieders verstrekken onder andere financieringen in de vorm van (hypothecaire) geldleningen. Pensioenfondsen en verzekeraars beleggen in leningen, hypotheken, obligaties, aandelen en vastgoed. Al deze beleggingscategorieën kunnen worden geraakt door klimaatverandering en klimaatadaptatie. In onderstaande figuur wordt dit schematisch weergegeven (zie ook Bijlage 1 voor een technische uitwerking).

Bron: Samen Klimaatbestendig, 2021, [Nederland klimaatbestendiger maken: Welke rol spelen financiële instellingen?](#)

Zoals genoemd is een bijdrage van de financiële sector aan klimaatadaptatie belangrijk. In het akkoord van Parijs werd de rol van de financiële sector bij klimaatadaptatie al genoemd. De financiële sector kan klanten meer informeren en bijvoorbeeld meer prikkels inbouwen in de financiële producten die klanten stimuleren om bepaalde maatregelen te nemen. Verzekeringen en andere vormen van risicodeling kunnen meer helpen om de financiële impact van klimaatverandering voor klanten te beperken. Vanuit het toezicht wordt de laatste jaren meer aandacht besteed aan klimaatadaptatie door o.a. EIOPA en DNB. In de jaarverslagen is de EU Taxonomie een nieuwe standaard voor duurzame investeringen in economische activiteiten met klimaatadaptatie als een van de milieudoelstellingen.

Door klimaatadaptatie kunnen meer financiële producten ontstaan die er nu nog niet zijn, zoals leningen of verzekeringen met meer prikkels om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. En voor sommige knelpunten zijn er nu geen financiële producten beschikbaar en zijn die om verschillende redenen niet haalbaar voor de financiële sector. In die gevallen kan samen met de overheid met behulp van publiek-private samenwerking worden onderzocht of er wel een financiële oplossing kan worden ontwikkeld. In onderstaande figuur is de relatie tussen de verschillende sectoren/klantgroepen, de financiële sector en de overheid weergegeven.

Bron: Samen Klimaatbestendig, 2021, [Nederland klimaatbestendiger maken: Welke rol spelen financiële instellingen?](#)

De probleemstelling luidt daarom als volgt:

Wat is de impact van klimaatadaptatie op de economie, de lokale omgeving en de financiële sector en welke bijdragen kan de financiële sector al dan niet samen met de overheid leveren om afgewogen en effectieve klimaatadaptatie te bevorderen met een positieve bijdrage aan de samenleving?

3. Doel, ambitie en scope

Het doel is om antwoord te geven op de probleemstelling in de vorm van een rapport dat eind 2023 zal worden aangeboden aan het Platform voor Duurzame Financiering en met de uitkomsten daarvan een gerichte bijdrage te leveren aan de klimaatbestendigheid van Nederland. De communicatie over de uitkomsten zal behalve door de publicatie van het rapport ook worden gedaan in de vorm van presentaties bij seminars, berichten in nieuwsbrieven en gesprekken met betrokkenen.

De ambitie is om niet alleen uitkomsten van de studie met voorbeelden van oplossingen te presenteren, maar ook een start te kunnen maken met de implementatie van enkele oplossingen. Die zouden kunnen starten in 2023 of in 2024, maar de doorlooptijd is waarschijnlijk langer. Wat de rol van de werkgroep wordt bij het op gang brengen van de ontwikkelingen en de implementatie van de oplossingen wordt eind 2023 voorgelegd aan het Platform voor Duurzame Financiering.

De werkgroep denkt op basis van een verkennende analyse van de Nationale Klimaatadaptatie Strategie (NAS) aan de volgende belangrijkste sectoren die klimaatgevoelig zijn en waarbij sprake is van potentiële impact voor financiële instellingen (klimaatimpact), c.q. waar kansen liggen voor financiering van maatregelen, stimuleren en bieden van oplossingen die de weerbaarheid kunnen vergroten (klimaatadaptatiefinanciering):

- Gebouwde omgeving
- Landbouw
- Mobiliteit en transport

De scope van de werkgroep is beperkt tot klimaatadaptatie. Klimaatmitigatie valt in principe buiten scope, maar als we kansen zien om met klimaatadaptieve maatregelen ook een bijdrage te leveren aan klimaatmitigatie, natuurinclusiviteit en biodiversiteit dan zullen we die kansen benoemen. De relatie met rapportages (o.a. TCFD, CSRD en EU Taxonomie) zal worden beschreven, maar niet tot in detail worden uitgewerkt. Met betrekking tot toezicht kunnen inzichten ontstaan of richtingen worden voorgesteld voor de verwerking van klimaatadaptatie in de langetermijnsce­nario's en stress­testen waar financiële instellingen mee werken. Deze ideeën zullen we in dat geval bespreken met DNB.

4. Organisatie in subwerkgroepen

De werkgroep is verdeeld in twee subwerkgroepen:

1. **Scenario's**

Deze subwerkgroep onderzoekt en analyseert klimaatverandering en de effecten van klimaatadaptatie voor de financiële sector 'van buiten naar binnen'.

2. **Publiek-private samenwerking**

Deze subwerkgroep onderzoekt en identificeert de mogelijkheden van de financiële sector om een bijdrage te leveren aan klimaatadaptatie 'van binnen naar buiten'. Deze bijdrage zal in sommige gevallen niet kunnen zonder een rol voor de overheid. Waar mogelijk zal er een start worden gemaakt met de ontwikkeling van de oplossingen.

4.1. Scenario's

Deze subgroep gaat de volgende hoofdactiviteiten oppakken:

Fase 1:

- Scenario's klimaatverandering (KNMI-scenario's, deltasce­nario's) onderzoeken en interpreteren.
- Per sce­nario op mogelijke trends van klimaatverandering inzoomen:
  - Het wordt warmer
  - Het wordt natter
  - Het wordt droger
  - De zeespiegel stijgt
- In kaart brengen welke experts we nodig hebben om de verschillende klimaatsce­nario's en adaptatiestrategieën die door verschillende kennisinstellingen zijn beschreven te kunnen uitwerken. Een lijst met experts is opgenomen in paragraaf 6.

Resultaat fase 1: overzicht van klimaatsce­nario's trends en mobilisatie kennisdragers.

Fase 2:

- Vanuit de verschillende scenario's van klimaatverandering inclusief trends, de mogelijke strategieën van adaptatie met de experts uitwerken:
  - Op korte termijn (nu-2030)
  - Op middellange termijn (2030-2050)
  - Op lange termijn (2050-2100)
  - Eventuele transitieperiodes
- Hierin ook diverse ideeën meenemen waaronder de adaptatiestrategieën van bijvoorbeeld Deltares en WUR.
- Daarbij mogelijke storylines meenemen, maar wel rekening houdend met het feit dat de overheid pas later belangrijke keuzes gaat maken met betrekking tot strategieën voor een versnelde zeespiegelstijging:
  - Wat zijn op basis van de huidige inzichten de meest waarschijnlijke adaptatiestrategieën?
  - Welke zijn het meest haalbaar?
  - Let op: niets doen ook uitwerken.

Resultaat fase 2: overzicht van de meest waarschijnlijke adaptatiestrategieën per klimaatscenario inclusief ideeën en storylines.

Fase 3:

- Uitwerken wat de impact van de adaptatiestrategieën is per scenario per, de voor de financiële sector, relevante sector:
  - Gebouwde omgeving
  - Landbouw
  - Mobiliteit en transport
- Daarin nemen we mee wat er van de financiële sector wordt verwacht vanuit wet- en regelgeving, toezichthouders en andere initiatieven op het gebied van klimaatadaptatie.

Resultaat fase 3: overzicht van de economische en maatschappelijke impact per adaptatiestrategie per klimaatscenario op de voor de meest relevante sectoren voor de financiële sector.

4.2. Publiek-private samenwerking (PPS)

De analyse van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) heeft al inzichten opgeleverd (zie Bijlage 2). Daarmee gaat de subwerkgroep als eerste aan de slag. Later zullen de inzichten uit de subwerkgroep Scenario's worden meegenomen.

Deze subgroep gaat kijken naar de volgende hoofdonderwerpen:

- 1) Waar ligt de behoefte voor PPS t.a.v. klimaatadaptatie en welke oplossingen zijn daarvoor mogelijk? Wat ligt er al en waar is uitbreiding nodig? Wat voor welke sectoren?
- 2) Wat zijn de knelpunten waardoor financiering nu nog beperkt op gang komt en wat zou bijvoorbeeld de verzekerbaarheid kunnen vergroten?
- 3) Waar ontstaan kansen? Welke financieringsmodellen zijn effectief?
- 4) Welke financiële prikkels kunnen (beter) ingezet worden door financiële instellingen, en in welke situaties: beprijzen van risico's, kortingen, verzekeringspremies etc.
- 5) Hoe kunnen we bewustzijn rond het thema vergroten bij klanten en de verschillende betrokken overheden?
- 6) Aansluiting bij de beleidsagenda van de rijksoverheid.

- 7) Rol van toezichthouders.
- 8) Gemeenschappelijk gebruik van data, methoden.
- 9) Hoe kunnen we internationale organisaties (bijvoorbeeld Global Center on Adaptation, Europese Investeringsbank en de Europese Commissie) betrekken in de oplossingen?

Onderwerpen en sectoren die we in de voorgesprekken hebben geïdentificeerd om mee te nemen:

- 1) Gebouwde omgeving, o.a. funderingsproblematiek maar ook breder: Hoe kunnen we vanuit het perspectief en mogelijkheden van de financiële sector, huishoudens, het bedrijfsleven en de overheid omgaan met aspecten als inklinking, droogte, waterstanden etc. (zie bijvoorbeeld het rapport van [Deltares](#))?
- 2) De landbouw: Wat is nodig en mogelijk om vanuit het perspectief en de mogelijkheden van de financiële sector, het bedrijfsleven en de overheid de landbouw robuuster en adaptiever te maken met betrekking tot de vier klimaatrends: warmer, natter, droger en de zeespiegel?
- 3) Financiële oplossingen op het gebied van de impact van klimaatadaptatie op mobiliteit transport en dan ook specifiek de binnenvaart.

5. Werkwijze

De subwerkgroepen werken parallel, maar de input van de subwerkgroep Scenario's is wel van belang voor de subwerkgroep Publiek-private samenwerking. Door tussentijds overleg met de voorzitters van de subwerkgroepen en de hoofdwergroep kunnen de werkzaamheden worden afgestemd. De subwerkgroep Scenario's wil de werkzaamheden voor de zomer van 2023 afronden om de subwerkgroep Publiek-private samenwerking ruimte te geven de uitkomsten van de scenario's mee te nemen in de ideeën voor oplossingen.

Om ervoor te zorgen dat er voldoende voortgang wordt geboekt, wordt er binnen de subwerkgroepen in wisselende kleine groepen deelvragen verder onderzocht. De subwerkgroepen vergaderen iedere maand en de hoofdwergroep iedere twee maanden.

6. Organiseren externe kennisbronnen

Op het gebied van klimaatadaptatie is veel kennis aanwezig in Nederland. Die kennis is verspreid over overheden, kennisinstellingen, hogescholen en universiteiten en adviesbureaus.

Als onderdeel van de *WorldClimate* strategie heeft Deloitte de ambitie om samenwerkingen aan te gaan en een begin te maken voor de bijdrage van de private sector aan een klimaatbestendig Nederland. Vanuit de Deloitte Impact Foundation (waaraan elke medewerker een deel van de tijd mag besteden) is een programma gestart "Nederland Klimaatbestendig". In samenwerking met Deltares, voert Deloitte vanuit dat programma een onderzoek uit naar de kansrijke financiële scenario's voor een klimaatbestendig Nederland. Het onderzoek is opgesplitst in twee delen. Het eerste deel is een probleemanalyse met de hoofdvraag: Wat is het gevolg van de rol van de financiële sector (banken, pensioenfondsen en verzekeraars) op het klimaatadaptief maken van Nederland? Het tweede deel onderzoekt twee cases: Hoe werkt de rol van de financiële sector en het beleid van de overheid, in de cases Limburg en Rotterdam, om deze gebieden klimaatadaptief te maken?

De uitkomsten van dit onderzoek kan de werkgroep goed gebruiken. Andersom kan de werkgroep input leveren aan Deloitte. Om die reden is Deloitte vertegenwoordigd in de hoofdwergroep en zijn enkele leden van de werkgroep ook lid van de begeleidingsgroep of de raad van advies van het onderzoek van Deloitte.

In onderstaande – niet limitatieve – lijst zijn de instituten weergegeven die we willen gebruiken als bron van kennis. Sommige zijn interessant voor de hoofdwerggroep en de subwerggroepen, andere alleen voor een specifieke subwerggroep of voor een deelgroep die klimaatadaptatie voor een specifieke sector onderzoekt. Omdat de lijst van instituten lang is, zullen we niet alle instituten uitnodigen voor de plenaire vergadering. In veel gevallen zal een vertegenwoordiging van de werkgroep met het instituut overleggen en de kennis daarna delen met de andere leden van de (sub)werkgroep.

Instituut	Hoofdwerggroep/subwerggroep
Deltares	Hoofdwerggroep + subwerggroepen
VU-IVM	Hoofdwerggroep + subwerggroepen
Wageningen UR	Hoofdwerggroep + subwerggroepen
KNMI	1. Scenario's
Kennisprogramma Zeespiegelstijging	1. Scenario's
Deltaprogramma	1. Scenario's
College van Rijksadviseurs	1. Scenario's
Climate Risk Services	1. Scenario's
Climate Adapation Services	1. Scenario's
TU Delft	1. Scenario's
Herverzekeraars	2. PP-samenwerking
TNO	2. PP-samenwerking
Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek	alleen voor de sector Gebouwde omgeving
Kenniscentrum voor Bodemdaling en Funderingen	alleen voor de sector Gebouwde omgeving
Dutch Green Building Council (DGBC)	alleen voor de sector Gebouwde omgeving
. . .	

7. Relatie met beleidsagenda overheid en andere stakeholders

Om de effectiviteit van de werkgroep te verhogen zoekt de werkgroep aansluiting bij de fasering van de beleidsagenda van de overheid. Hieronder is dat voor vier ministeries, de Staf Deltacommissaris, ReThink the Delta, de werkgeversorganisatie VNO NCW, het Global Center on Adaptation en de koepelorganisaties weergegeven.

7.1. Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) coördineert Rijksbreed het thema klimaatadaptatie en ontwikkelt samen met andere departementen beleid dat bijdraagt aan de klimaatbestendige toekomst van Nederland. Het Rijk heeft de inhoud van de deltabeslissing ruimtelijke adaptatie en klimaatadaptatie gerelateerd ruimtelijk beleid vastgelegd in het Nationaal Waterprogramma (NWP), de Nationale Omgevingsvisie en de Nationale adaptatiestrategie (NAS). De uitvoering van deze deltabeslissing staat beschreven in het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie.

Klimaatadaptatie wordt door IenW in de volle breedte opgepakt en raakt aan veel andere beleidsterreinen. Zo wordt er samengewerkt met het ministerie van BZK aan het klimaatadaptief maken van de bouwopgaven en met het ministerie van LNV juist vanuit de focus op het landelijke gebied (NPLG). Maar ook op thema's als gezondheid en vitale infrastructuur wordt vanuit IenW gewerkt aan het thema klimaatadaptatie. Het zwaartepunt ligt soms ook meer bij IenW zelf. Zo wordt op dit moment beleid ontwikkelt om water en bodem meer sturend te laten zijn in de ruimtelijke ordening. Verder wordt vanuit IenW ook actief gewerkt aan het herijken van de NAS, met

daarin ook de nieuwste inzichten van het KNMI en het PBL. Dit wordt verwacht in 2025/2026. Tot die tijd wordt gewerkt aan een nationaal uitvoeringsprogramma voor maatregelen die grotendeels voortvloeien uit de huidige NAS. Tot slot heeft de minister van IenW n.a.v. de overstromingen in Limburg in 2021 een beleidstafel hoogwater en wateroverlast ingesteld die eind 2022 hun adviezen zullen presenteren.

Vanuit de coördinerende rol voor IenW op het thema klimaatadaptatie is via o.a. het platform samen klimaatbestendig gewerkt het versterken van de samenwerking met de financiële sector. Belangrijk voor IenW is om inzichtelijk te krijgen hoe we klimaatadaptatie kunnen versnellen, of er knelpunten zijn, welke (maatschappelijke) risico's er zijn en welke problemen we samen met de sector moeten oplossen – voor zover dat niet door de sector zelf kan worden opgelost. Het is vanuit de beleidsverantwoordelijkheid vanuit IenW daarom belangrijk om goed in contact te blijven met de sector en elkaars taal te leren begrijpen. De werkgroep biedt daarvoor goede gelegenheid en een belangrijke basis om knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen te verkennen. IenW wil de werkgroep ook voorzien van een goed overzicht van relevante beleidsagenda's en vraagstukken die raakvlak hebben met de financiële sector.

7.2. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) wil op het gebied van klimaatadaptatie in de gebouwde omgeving de komende jaren een flinke slag slaan. De opgave is ontzettend groot, daarom vindt er veel afstemming plaats binnen het eigen ministerie maar ook met andere departementen (IenW, LNV, OCW en VWS) en verschillende koepels (VNG, IPO en UvW). De komende maanden zullen verschillende aanpakken of ontwikkelingen gepresenteerd worden zoals de nationale aanpak klimaatadaptatie gebouwde omgeving, de landelijke maatlat klimaatadaptatie en komt er een update over de aanpak van de funderingsproblematiek. Dit jaar is reeds het Programma Versnelling Verduurzaming Gebouwde Omgeving gepresenteerd waar klimaatadaptatie ook aan bod komt.

Tevens vindt er samenwerking plaats met maatschappelijke instanties die dicht bij de materie staan. Het ministerie van BZK vindt kennisontwikkeling op het gebied van klimaatadaptatie daarnaast ook zeer belangrijk. Daarom wordt er door middel van het verlenen van subsidies aan verschillende onderzoeksconsortia op dit onderwerp ingespeeld.

Naar aanleiding van klimaatverandering en de gevolgen daarvan, waaronder droogte, hitte en wateroverlast vindt het ministerie van BZK het belangrijk om ook in contact te blijven met het werkveld om te kijken wat er speelt en waar en in hoeverre we elkaar kunnen helpen om verder te komen met klimaatadaptatie en de volgende stappen te zetten.

7.3. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De laatste jaren heeft de Nederlandse landbouw en natuur te maken gehad met perioden van droogte, hittegolven en extreme buien, zoals hagel. Naar verwachting zullen deze effecten van klimaatverandering vaker optreden, ook als de doelstellingen van het Parijs Akkoord worden gehaald. Deze effecten hebben grote gevolgen voor landbouw, natuur en voedselkwaliteit denk aan oogst- en ecosysteemschade. De effecten van klimaatverandering verschillen sterk per regio. Dat heeft onder meer te maken met verschillen in het bodem- en watersysteem. Daarom is een regionale aanpak van klimaatadaptatie voor het landelijk gebied (landbouw en natuur) van belang.

Hiertoe heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit samen met stakeholders zoals provincies, waterschappen, gemeente en agrarische en terrein beherende organisaties de actielijnen klimaatadaptatie natuur en het actieprogramma klimaatadaptatie landbouw opgesteld. Met het actieprogramma klimaatadaptatie landbouw wordt aan de hand van de vijf pijlers, watersysteem, bodemsysteem, gewassen en teeltsystemen, veehouderij en ondersteunende instrumenten, richting gegeven aan de oplossingen voor risico's en problemen die klimaatverandering met zich meebrengt voor de land- en tuinbouw. De actielijnen klimaatadaptatie natuur beschrijven zowel de inzet voor het inrichten van een klimaat adaptieve natuur, als ook hoe natuurdoelen kunnen worden meegenomen in natuurinclusieve oplossingen. De actielijnen en het actieprogramma zijn op nationaal niveau gedefinieerd en hebben beide een regionale insteek, waarbij de nationale en regionale opgaven met elkaar worden verbonden. De actieprogramma's zijn gebiedsgericht en hebben voor de adaptatie van landbouw en natuur specifieke actielijnen en pijlers, met het bodem- en watersysteem als gemene deler.

De doelen zijn:

1. Voor klimaatadaptatie van de landbouw: dat in 2030 alle ondernemers in de land- en tuinbouw voorbereid zijn om duurzaam en effectief te kunnen omgaan met de veranderingen in het klimaat.
2. Voor natuur: om veerkrachtige en robuuste natuur te realiseren die de druk van klimaatverandering aankan en die een deel van de oplossing kan zijn bij de opgave van klimaatadaptatie in andere sectoren in het landelijk en stedelijk gebied (nature based solutions).
3. Alle gebruikers bewust te maken van de noodzaak van klimaatbestendig gebruik van natuurlijke hulpbronnen en ecosysteemdiensten.

Ten behoeve van beide programma's is het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bezig met een verkenning van en met de financiële sector omtrent klimaatadaptatie landbouw en natuur, zodat investeren in het landelijk en stedelijk gebied ten behoeve van klimaatadaptatie bevorderd wordt.

7.4. Ministerie van Financiën

Vanuit het ministerie van Financiën (MinFin) wordt specifiek gewerkt aan een onderdeel dat raakt aan de werkgroep klimaatadaptatie, namelijk de verzekeraarbaarheid van klimaatgerelateerde schade. De minister van financiën heeft in de beleidsagenda voor duurzame financiering aangekondigd beleidsopties om de verzekeraarbaarheid van klimaatgerelateerde schade te verbeteren te zullen verkennen en duurzaamheidsrisico's beter in het verzekeringstoezichtraamwerk te integreren.

Mede gelet op de evaluatie van de Wet tegemoetkoming schade bij rampen (Wts) door het ministerie van Justitie en Veiligheid en de beleidstafel hoogwater en wateroverlast wordt er interdepartementaal gewerkt aan het doel om verzekeraarbaarheid van dergelijke schade te waarborgen en toe te werken naar een aantal uitgangspunten. Doel is om de verzekeraarbaarheid van klimaatgerelateerde schade te waarborgen, waarbij de financiële risico's voor verzekeraars daarbij goed beheerst worden, de verzekeringsgraad hoog is en er duidelijkheid bestaat over de gevallen waarin de overheid een rol heeft.

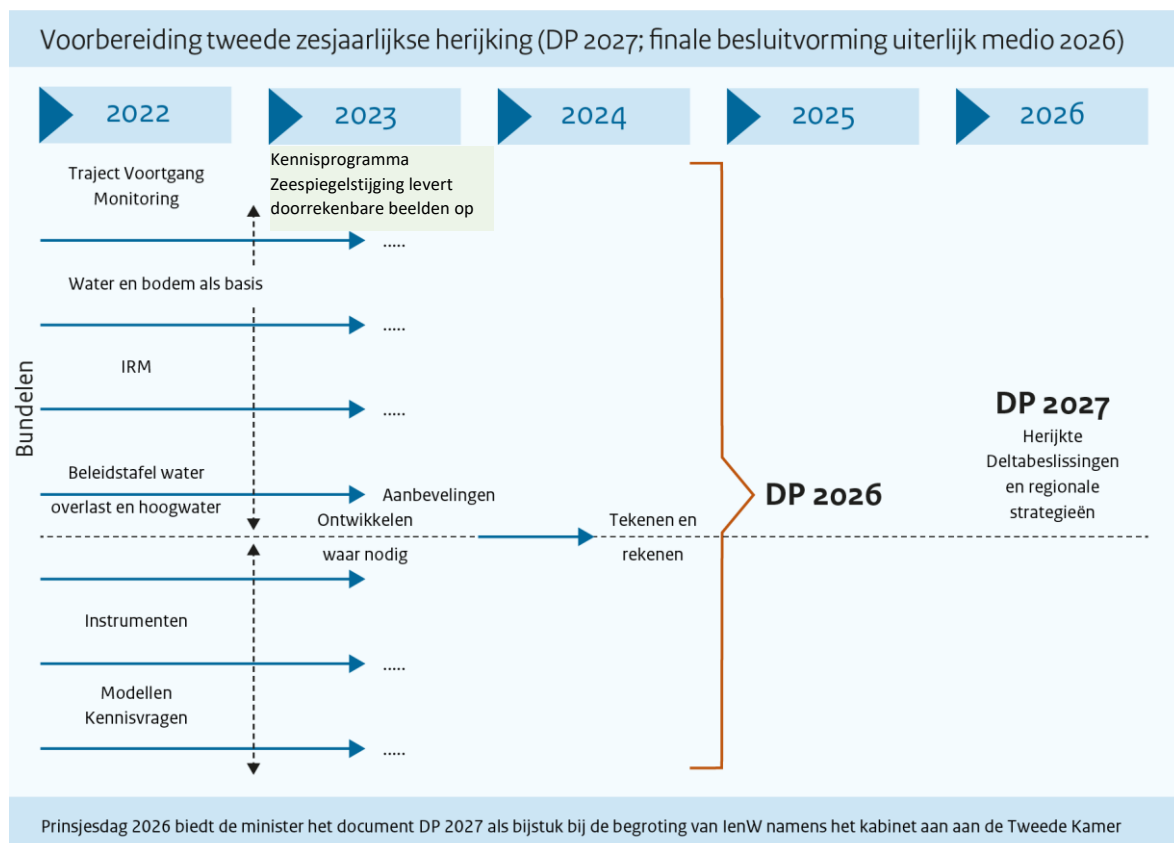
MinFin stemt deze ontwikkelingen af met de departementen (in bijzonder IenW) die ook actief aan de werkgroep zelf bijdragen.

7.5. Staf Deltacommissaris / Deltaprogramma

Jaarlijks publiceert het kabinet op Prinsjesdag het Deltaprogramma, dat onder regie van de deltagcommissaris tot stand komt. Hierin wordt gerapporteerd over de voortgang van de uitvoering van de maatregelen en worden voorstellen gedaan voor nieuwe maatregelen om Nederland te beschermen tegen overstromingen, zoetwatertekorten en weersextremen. Ook op lange termijn. De voorbereiding van het Deltaprogramma 2024 is inmiddels gestart en zal in het voorjaar 2023 tot concept teksten komen, ter besluitvorming in de Stuurgroep Deltaprogramma begin juni. Daarna gaat het naar het Kabinet en naar het Parlement op Prinsjesdag.

Om goede keuzes te kunnen maken is het noodzakelijk dat snel in beeld komt welke keuzemogelijkheden er - in het licht van klimaatverandering - zijn voor een alternatieve toekomstige inrichting van Nederland en wat de consequenties daarvan in de komende jaren kunnen zijn. Dat vraagt nu al extra aandacht, met die partijen die voor de uitvoering verantwoordelijk zijn. De consequenties (financieel, juridisch en ruimtelijk) moeten richting geven aan de kennis- en investeringsagenda's van de komende jaren.

In 2022 start de voorbereiding van de tweede zesjaarlijkse herijking van de deltabeslissingen en regionale voorkeursstrategieën van 2015 en 2021. Een gedeelte van de potentieel ingrijpende keuzes voor de inrichting van ons land zal in Deltaprogramma 2027 worden gemaakt. Dat proces wordt vormgegeven in nauwe dialoog met alle andere lopende trajecten, met een samenhangende planning en concrete deadlines. Het schema hieronder toont dat er meerdere gerelateerde, beeldbepalende beleidstrajecten zijn, met ieder hun eigen focus en opleverdata. De tweede zesjaarlijkse herijking in het kader van het Deltaprogramma is dus één van de deze trajecten en zal zonder twijfel via de deltabeslissingen en uitvoeringsstrategieën significante impact hebben op alle andere beleidstrajecten in het fysieke domein.

7.6. ReThink the Delta

ReThink the Delta is een community van betrokkenen bij het onderwerp klimaatadaptatie die zich zorgen maken over het tempo van de aanpassingen in Nederland. Het initiatief is gestart vanuit betrokkenen bij Deltares, universiteiten, gemeente Rotterdam, consultants en een landschapsarchitectenbureau (KuiperCompagnons). In de tussentijd zijn meer organisaties betrokken waaronder verschillende leden van de werkgroep. ReThink the Delta gaat nu een plan schrijven met een verzoek voor subsidie bij het Nationaal Groeifonds. De betrokkenheid van de financiële sector wordt gewaardeerd en de doelstellingen sluiten goed aan bij dit plan van aanpak.

7.7. Werkgeversorganisatie VNO NCW

De koepelorganisaties van de financiële sector en enkele individuele instellingen zijn bestuurslid van VNO NCW en lid van de VNO NCW Expertcommissie Sustainable Finance. In die expert commissie kunnen we ons onderzoek kenbaar maken, eventuele sectoren betrekken - zoals Bouw en Transport/Scheepvaart - en t.z.t. de resultaten en mogelijke vervolgacties toelichten.

7.8. Global Center on Adaptation

Het Global Center on Adaptation (GCA) is een internationale organisatie, gebaseerd in Rotterdam en met goede relaties met zowel de Nederlandse overheid als de VN. Het GCA zet zich in om adaptatieoplossingen te versnellen van internationaal tot lokaal, om met de publieke en private sector samen te werken aan een klimaatbestendige toekomst. Het lijkt daarmee goed om ook met deze organisatie af te stemmen.

7.9. Koepelorganisaties

De koepelorganisaties Verbond van Verzekeraars, Nederlandse Vereniging van Banken en de Pensioenfederatie zijn alle drie vertegenwoordigd in het Platform voor Duurzame Financiering. In de subgroep van het Platform worden ze ook op de hoogte gehouden. Daarnaast is contact met de Vereniging van Institutionele Beleggers in Vastgoed (IVBN) van belang. Het Verbond van Verzekeraars is vertegenwoordigd in de werkgroep Klimaatadaptatie. De Nederlandse Vereniging van Banken, de Pensioenfederatie en de IVBN zullen ook tussentijds op de hoogte worden gehouden. De koepelorganisaties kunnen een belangrijke rol gaan spelen bij de implementatie van de ideeën die worden ontwikkeld door de werkgroep.

8. Communicatievormen

De werkgroep wil eind 2023 een rapport opleveren. De uitkomsten van dit rapport zullen hopelijk worden opgenomen in beleid en daarnaast ook worden gepresenteerd bij seminars, in nieuwsbrieven en de (vak)pers of. Op dit moment denken we aan het volgende beleid en de volgende media, seminars en nieuwsbrieven.

Beleid

- Deltaprogramma 2025

Media:

- (Vak)pers
- Nieuwsitems op websites
- Social media

Seminars:

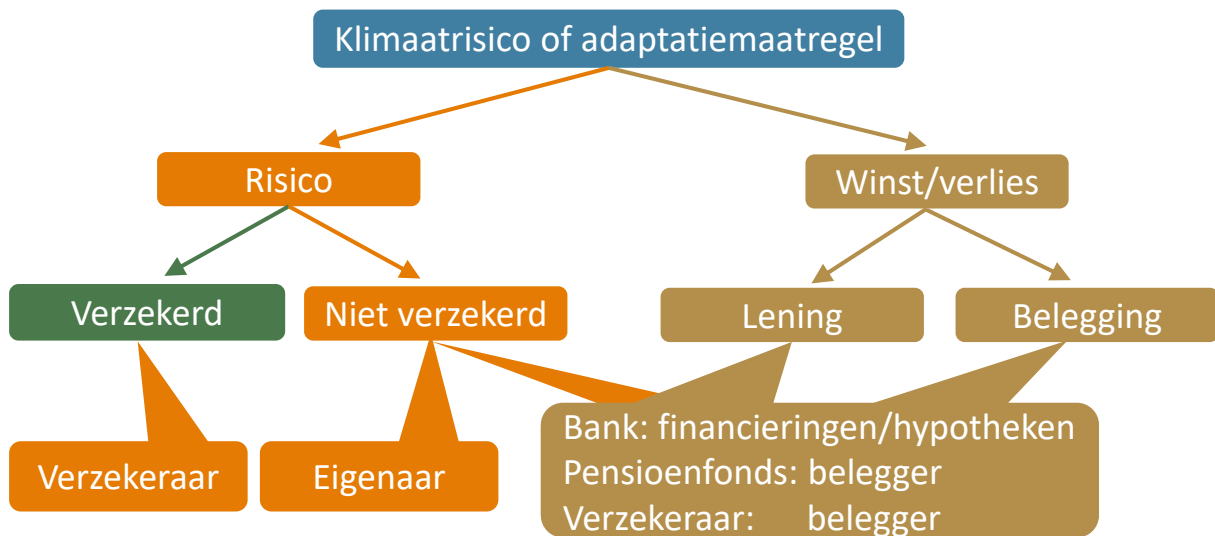
- Deltacongres
- Workshop op de Klimaatwerkconferentie
- Twee Samen Klimaatbestendig webinars met en voor decentrale overheden.

Nieuwsbrieven:

- Nieuwsbrief Klimaatadaptatie van Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie en NAS
- KNMI Klimaatbrief
- Samen Klimaatbestendig 'Adaptatie update', 2 edities financiële sector in 2023.
- Leden- en stakeholdercommunicatie van de koepels

Daarnaast zullen vertegenwoordigers van de werkgroep ook in gesprek gaan met betrokkenen bij klimaatadaptatie bij de overheid en bij financiële instellingen.

Bijlage 1: Impact klimaatrisico en adaptatie op financiële sector

Bijlage 2: Eerste analyse van de NAS m.b.t. impact op financiële sector

Het wordt warmer	Het wordt droger	Het wordt natter	De zeespiegel stijgt
		Toename overstromingsrisico	
		Schade gebouwen/wegen door wateroverlast	
	Problemen waterbeheer, funderingen en infrastructuur		
Effecten op de landbouw (kansen/bedreigingen)			
	Vermindering waterkwaliteit		
		Vochtproblemen woningen	
	Problemen met scheepvaart		
Koeling en energieverbruik			
Warmer en minder koelwater industrie			

Input: <https://klimaatadaptatienederland.nl/overheden/nas/adaptatietool/>